

Pásztori-Kupán Zita

Erdei iskola a környezettudatos nevelés szolgálatában

Az erdei iskola nem azonosítható valamelyik nevelési területtel. A kifejezés a tanulás szervezésére vonatkozik, nem annak tartalmára vagy módszereire. Az erdei iskolának tehát *nem csak az oktatás a célja*. Attitűdformáló ereje akkor van, ha a színhely sajátos atmoszféráját sem hagyjuk figyelmen kívül. A módszer lényege az, hogy nem csupán tanít, ismeretet bővít vagy képességet fejleszt, hanem az élményszerű tapasztalati megismerés során szokást, életstílust és viszonyulást alakít ki. Az izgalmas játékszínen lezajló folyamat lényeges elemei:

- valós igényeink tudatos meghatározása, a főleg, illetve a környezetre káros hatást gyakorló elemek kiküszöbölése;
- a hulladék összegyűjtése, különválogatása és újrafelhasználása;
- a környezeti ismeretek bővítése, a környezetkímélő viselkedésminták, szokások és automatizmusok kialakítása és begyakorlása;
- a környezettudatos életmódra nevelő erdei iskola projekt hatékonyságának utólagos felmérése.

A környezettudatos nevelés kialakítása, a felsorolt gyakorlati módszerek alkalmazása, valamint a projekt hatékonyságának felmérésére 2009 októberében osztályom, a kolozsvári János Zsigmond Unitárius Kollégium harmadikosai számára Gyula-Városerdőn négy napos erdei iskolai foglalkozást szerveztem.

Előzetes felmérés: *környezetvédelmi teszt*

Kérdőíves felmérést végeztem a diákok körében. A névtelenül kitöltött tesztlapokon 20, a környezettel és annak védelmével kapcsolatos kérdés szerepelt. Mindenikhez négy lehetséges választ adtam meg. A betűjelek bekarikázásával a gyermekek tudhatták, hogy a névtelenül beadott dolgozat alapján a szerzőt nem lehet azonosítani: ekképpen számíthattam arra, hogy a válaszok őszinték lesznek; ezért bevezettem a „nem tudom” és „nem érdekel” típusú válaszlehetőségeket is. Az alábbiakban közölt kérdések után zárójelben közlöm, hogy melyik feleletet hányan választották, majd kérdésenként elemzem az eredményt:

1. Tudod-e mit jelent a környezetvédelem?
a) Igen. (32); b) Nem. (0); c) Nem érdekel. (0); d) Nem értem a kérdést. (0).
2. A családban beszélgettek-e a környezetvédelemről?
a) Igen. (19); b) Nem. (13); c) Nem tudom. (0); d) Nem értem a kérdést. (0).
3. Szerinted van-e közük a fáknak a levegőhöz?
a) Igen. (32); b) Nem. (0); c) Nem tudom. (0); d) Nem értem a kérdést. (0).

4. Szerinted érdemes-e különválogatni a szemetet?
a) Igen. (30); b) Nem. (0); c) Nem tudom. (2); d) Nem érdekel. (0).
5. Füg-g-e az ember az erdőtől?
a) Igen. (27); b) Nem. (4); c) Nem tudom. (1); d) Nem érdekel. (0).
6. Füg-g-e az erdő az embertől?
a) Igen. (10); b) Nem. (21); c) Nem tudom. (1); d) Nem érdekel. (0).
7. Van-e köze a Földön levő vizeknek a levegőhöz?
a) Igen. (16); b) Nincs. (5); c) Nem tudom. (11); d) Nem érdekel. (0).
8. Ha az erdőt kivágják, gyakoribbak és nagyobbak lesznek-e az árvizek?
a) Igen. (24); b) Nem. (4); c) Nem tudom. (4); d) Nem érdekel. (0).
9. A papír fából készül-e?
a) Igen. (32); b) Nem. (0); c) Nem tudom. (0); d) Nem érdekel. (0).
10. Az erdőben találunk-e olyan gyógynövényeket, melyek segítenek egészségünk megőrzésében?
a) Igen. (31); b) Nem. (0); c) Nem tudom. (1); d) Nem érdekel. (0);
11. Gyakran látsz-e füstölgő autókat?
a) Igen. (27); b) Nem. (5); c) Nem tudom. (0); d) Nem érdekel. (0).
12. Szerinted az autók füstje szennyezi-e a levegőt?
a) Igen. (32); b) Nem. (0); c) Nem tudom. (0); d) Nem érdekel. (0).
13. Lakóhelyed körül sok szemét van-e?
a) Igen. (8); b) Nem. (21); c) Nem tudom. (3); d) Nem érdekel. (0).
14. Szóltottál-e már meg valakit, aki előtted szemetet dobott el az utcán?
a) Igen. (18); b) Nem. (13); c) Nem tudom. (1); d) Nem érdekel. (0).
15. Ha utazás közben falatozol, mit csinálsz a szendvics csomagolópapírjával vagy a műanyag palackkal?
a) Kidobom az ablakon. (1); b) Hazaviszem. (31); c) Nem tudom. (0);
d) Nem érdekel. (0).
16. Vásárláskor figyelsz-e arra, hogy a terméket mibe csomagolták?
a) Igen. (15); b) Nem. (15); c) Nem tudom. (2); d) Nem érdekel. (0).
17. Kiránduláskor mit csinálsz a szeméttel?
a) Elteszem. (32); b) Eldobom.(0); c) Nem érdekel. (0); d) Nem kirándulok. (0).
18. Füg-g-e az erdei állatok élete attól, hogy mi, emberek hogyan élünk?
a) Igen. (22); b) Nem. (8); c) Nem tudom. (2); d) Nem érdekel. (0).
19. Szerinted szép-e az erdő?
a) Igen. (30); b) Nem. (2); c) Nem tudom. (0); d) Nem érdekel. (0).
20. Helyes-e, hogy falvak és városok szennyvizét a folyókba és patakokba vezetik?
a) Igen. (3); b) Nem. (29); c) Nem tudom. (0); d) Nem érdekel. (0).

Biztató volt, hogy a gyermekek minden esetleges tájékozatlanság ellenére nem voltak érdektelenek, senki sem választotta a „nem érdekel” feleletet, tehát a környezet és annak védelme nem közömbös a számukra.

Előkészítés és szervezés

A szakirodalomban való tájékozódás és a tantestületi vezetés beleegyezésének megszerzése után szülőértekezleten értesítettem a szülőket a környezet-tudatos attitűd megszilárdítását célzó erdei iskola projektről. A bejelentés kedvező visszhangra talált, így elkezdhettem a program részletes kidolgozását. Az élmény maradandóvá tétele érdekében felvettem a kapcsolatot nagyváradi testvérosztályunkkal is. A közös alapkoncepció gyorsan kialakult.

A megvalósításra Gyula-Városerdő bizonyult a legalkalmasabbnak: vonattal könnyen megközelíthető mind Kolozsvárról, mind Nagyváradról, a kínált lehetőségek megfeleltek a célnak. Elmagyaráztam nekik a levegőszennyezés és pormegkötés mérésének lépéseit, és meghagytam, hogy a kijelölt módon, cellulux-csíkok segítségével az otthoni fák, az ablak párkányán található növények leveléről mintákat vegyenek, és azokat hozzák magukkal.

Foglalkoztatási terv: *környezettudatos magatartás*

A szakirodalom és Gyula-Városerdőt népszerűsítő kiadványok alapján összeállítottam a négynapos erdei iskola foglalkoztatási tervét.

Általános napirend:

- 7–9: ébresztő, reggeli torna, mosakodás, reggelizés, takarítás;
- 9–12: tapasztalati jellegű tanulás a környezet kínálta lehetőségek szerint;
- 12–14: ebéd, pihenő, szabad program;
- 14–17: tapasztalati jellegű tanulás a környezet kínálta lehetőségek szerint;
- 17–18.30: a nap megbeszélése, játék;
- 18.30–19.30: vacsora, szabadidő;
- 19.30–20.30: esti séta és esti mese;
- 20.30: tisztálkodás és takarodó.

A tervezett időben elindultunk, késő délután érkeztünk erdei szálláshelyünkre. A továbbiakban ismertetem a négy foglalkozási nap legfontosabb eseményeit.

Első nap: *az erdő és az ember*

A gyermekeket négy, 8–8 főből álló csoportra osztva kijelöltük a négy nap rendjének, tisztaságának felelőseit. A napi kiértékelések előtt a sorosok feladata volt a szemet összegyűjtése és szétválogatása, melyhez gumikesztyűt és az arcuk elé kötött gézt használtak. A szemetet négy kategóriába soroltuk, és eszerint kellett azt szétválogatni: *a)* éghető; *b)* biológiailag lebomló (komposztálható); *c)* nem éghető, nem lebomló; *d)* újrafelhasználható.

Döntöttünk, hogy a gyermekek nem válogatják eleve a szemetet, hanem mindent egy helyre gyűjtenek, és a válogatást a soros csoport végzi, majd este megbeszéljük a tapasztaltakat, és ha szükséges, visszatérünk a döntésre.

Az első foglalkozás az erdővel való ismerkedés az ember és a természet kapcsolatának meghatározásával kezdődött. Kulcskérdésünk: függ-e az ember az erdőtől, illetve az erdő az embertől? Egymásra vagyunk-e utalva, vagy egymástól teljesen függetlenül létezők? Ez a téma az előzetes felmérés (5., 6. és 18. kérdések) és az azzal kapcsolatos következtelenségek miatt volt időszerű.

Az erdő és a levegő

A gyermekek kérdéseivel és kiegészítéseivel kiteljesedett az erdőről és annak szerepéről szóló beszámoló. Megállapítottuk, hogy erdő nélkül sem az élethez szükséges levegő (oxigén), sem a szintén létfontosságú víz nem állna rendelkezésünkre. Egy kivágott fatönk köré tömörülve tanulmányoztuk az évgyűrűket, és megismerkedtünk a fa anatómiájával. Arról is beszélgettünk, hogy a fák élethossza mennyire befolyásolja az adott környezet alakulását.

Ezután következett a fotoszintézis legfontosabb mozzanatainak ismertetése: a fák, a növények a Nap energiájának felhasználásával szén-dioxidot „lélegeznek be” és oxigént bocsátanak ki, azaz pontosan fordítva lélegeznek, mint mi. Az egyik leggyakoribb tevékenység, a lélegzés során figyelhetjük meg ember és erdő egymásrautaltságát.

A fotoszintézishez kapcsolódott a következő játék is: az osztály minden tagja egy-egy „társat” választott magának a növények közül. El kellett képzelniük, hogy csupán ők ketten (a fa meg a gyermek) vannak a világon, és egymás nélkül nem létezhetnének. A gyermekek a kiválasztott fa vagy bokor elé állva „oda-vissza” lélegzést folytattak. Ezután felolvastunk Antoine de Saint-Exupéry *A kis herceg* című művéből néhány olyan részletet, amelyben a kis herceg a bolygón hagyott virágja biztonságáért aggódik.

A levegő tisztaságával kapcsolatos terepgyakorlat során a gyermekek megismételték – most már az erdei növények, fák leveleinek segítségével – az ott-hon már elvégzett cellulx-szalagos levegőszennyezés- és pormegkötés-mérést. Az eredmény még a város szélén lakó gyermekek esetében is az volt, hogy az erdei levegő sokkal tisztább az emberlakta települések levegőjénél. Beszélgettünk az autók füst kibocsátásának levegőszennyező hatásairól is.

Játék – *Miért van szükségünk a fákra?*

A cél: bemutatni, hogy mennyi élőlény léte függ a fáktól, milyen fontosak a fák a többi élőlény számára. Összeállítottam egy listát olyan állatokkal, melyek léte a fáktól függ: levéltetű, kéregbogár, kékcinke, nagy pele, gubacsdarázs, pók, mókus, szécinege, bükkfaaraszó, szarka, lombcsöcske, fadarázs, szarvasbogar, erdei fülesbagoly, csuszka, tölgyfaaraszó, erdei egér, harkály, kék galamb.

Kijelöltünk 6 gyermeket, „fákat”, akik egymástól néhány méternyire álltak. A többiek pedig mind olyan élőlényeket alakítottak, amelyek élete a fákhoz kötődik, így pl. madár, mókus, rovar, hernyó stb. Minden élőlény egy-egy fa mellé állt. Amikor azt kiáltottam: „gyerünk!”, mindenkinek új fához kellett szaladnia. Eközben azonban nem vehetett levegőt, csak amikor odaért a másik fához. A játék következő fázisában nehezítettünk: néhány fát az arra kijelölt „favágók” kivágtak, a megmaradók pedig egyre távolabb kerültek egymástól. Végül, mikor mindenki az utolsó megmaradt fa körül szorongott, megkérdeztem a gyermekeket: miért van szükségünk a fákra? A válasz egyértelmű volt: a levegő miatt!

Az erdő és a víz

Az erdő és a víz kapcsolatát a patak partjára ülve tárgyaltuk végig. Elisméltük a víznek a természetben létező körforgását. Külön téma volt az árvizek kérdése. Az interaktív jellegű megbeszélés során fény derült arra, hogy az erdők kiirtásával mindig megnövekszik a nagyobb méretű árvizek veszélye is. A gyermekek saját vagy ismerőseik tapasztalatából vett példával jelezték, hogy a közeli erdő kivágása milyen méretű árvíz kialakulásához vezetett.

Az erdő fajtái, a fa haszna

Az élénk beszélgetés, a fák, a növények, a patak és a felhők megfigyelése után ebédszünet következett, amelyet a 14 óráig tartó szabad program zárt le. 14 órától kezdődött a nap második nagy foglalkozási egysége, melynek első mozzanataként megismerkedtünk az erdő kialakulásának történetével. Az éghajlati sajátosságoknak megfelelő erdőtípusok (örökzöld, lombhullató, trópusi, mediterrán stb.) megismertetése után, melyeket részben diafilm, részben pedig projektor segítségével mutattunk be, rátértünk a hazai – magyarországi és erdélyi – erdők bemutatására. Ez már a szabadban, a táborhely közelében történt. A foglalkozás következő mozzanata a fa életútjára és sokoldalúságára hívta fel a figyelmet. Ezen a ponton az ember és a természet, közelebbről az ember és az erdő (a fa) egymásrautaltságára helyeztük a hangsúlyt. Beszéltünk arról, hogy a fa nemcsak tüzelőanyag, hanem bútorok, szerszámok, fegyverek anyaga, hogy a kultúrát is „szolgálja”, hiszen a papír alapanyaga, ennek kapcsán kitértünk a papírusz és a papírgyártás történetére, és szót ejtettünk a könyvkészítésről is, az európai könyvnyomtatásról, illetve Johannes Gutenbergről is. A fa tehát nagyon fontos kincsünk, nagyon fontos a védelme is, és mivel napjainkban nagyon sok újságot, reklámcédulát stb. nyomtatnak, szükség van a papír újrahasznosítására is. Amint az első nap foglalkozásai, játékaik során kiderült, a fa közvetlenül hozzájárul levegőnk, vízünk, melegünk, munkánk, kultúránk, egészségünk fenntartásához.

A fa hasznosságának, valamint az erdő biológiai körforgásában elfoglalt szerepének felvázolása után megismerkedtünk az erdő felépítésével és négy szintjével is: legfelül a fák, alattuk a cserjék, ezek alatt az aljnövények, a földfelszínhez legközelebb pedig a mohák helyezkednek el. A fák a *lombkoronaszínt*, a cserjék a *cserjeszínt*, az aljnövények a *gyepszínt*, a mohák pedig a *mobaszínt* legfeljebb növényei. Ez a gombák és a zuzmók élőhelye is. Az erdő állatai is egy-egy szinthez kötődve élnek le életük jelentős részét. A talajban is különféle élőlények (baktériumok, gombák, apró férgek és rovarok) tenyésznek.

Délutáni foglalkozások: faragás, a gallyfonás és a lehullott száraz ágakból gyújtott tűz körüli beszélgetés, éneklés. A használt eszközeink változatosak voltak: a munkanaplótól az íróeszközökig, a határozókönyvektől a projektorig, a nagytáblától a celluxig sok minden előkerült.

Játék – *A csend hangjai*

Az erdő jobb megismeréséért „csendet” játszottunk. A gyermekeket egymástól távolra, látó- és hallótávolságon kívülre küldtem egy-egy fa tövébe, hogy ott ülve nézelődjenek és hallgatózzanak. Ezt megelőzően elmagyaráztam, hogy egy idő múlva a csend lesz úrrá az emberen, és olyan dolgokat is észrevesz, amit máskor nem. Kb. 10 perc múlva összegyűltünk, és mindenki elmondhatta, mit vett észre, mi volt számára fontos. A gyermekek zöme a levelek zizzenését, a madárhangokat és a változatos őszi színeket vette észre, de volt aki fakopáncsot, cigányt, illetve mókust is látott.

A nap kiértékelése: a szemétválogatás tanulsága

A játék végeztével a tisztaságért felelős első csoport gyorsan és ügyesen szétválogatta a szemetet. A csoport tagjai azonban úgy vélték, hogy újra kellene tárgyalni a szemet előre történő válogatásának ügyét. Ezt meg is tettük, és az eredmény az volt, amire tanulságként számíthattam: a gyermekek rájöttek, hogy nemcsak a tisztaságért felelős csoport, hanem mindannyiunk érdeke, hogy a szemetet eleve különválogassuk. Az első csoport nyolc tagját meg is kértem arra, hogy társaiknak elmagyarázzák: adott hulladék milyen kategóriába tartozik.

Esti séta, esti mese

Esti sétánk során megtanultuk az erdei viselkedés legfontosabb szabályait, az ún. „erdei illemtant”, melynek lényeges elemeit maguk a gyermekek sorolták fel. Az esti mesére a táborot övező fák tövében került sor. Erre az alkalomra Wass Albert *Erdők könyve* c. mesegyűjteményéből a *Mese az erdőről* című írást választottam. A Rontó-ember, a Gyűjtő-ember és a Látó-ember megkülönböztetése nem esett nehezebbre az erdőt már társuként szemlélő gyermekeknek.

Második nap: gyógyítás, egészségvédelem, természet

A második nap a természetbúvárokodás jegyében telt el. Eszközeink közül nem hiányoztak a különböző határozókönyvek, a munkanapló, a gyűjtőfelszerelés, a nagyító, a távcső, de még a mikroszkóp sem. Indulás előtt ismertettem a természetbúvárokodás alapjait: a különböző megfigyelési módszereket, a távcső, a nagyító és a mikroszkóp használatát, valamint a gyűjtés szabályait.

Erdei túra

A túra kezdetén ellenőriztük mindenkinek a felszerelését. Elsődleges célunk a különböző erdei és mezei növények – különösen a gyógynövények – megismerése volt. A természeti könyvek segítségével az erdei és mezei barangolás során sikerült néhány gyógynövényt azonosítanunk: bodza (noha virágja már nem volt), mezei zsurló, kamilla, csipkebogyó, fodormenta. A különböző természeti és gyógyfüves könyvekből rendre kiolvastuk, hogy melyik gyógynövény milyen bántalmak kezelésére alkalmas, illetve hogy hol, milyen körülmények között terem, és hogyan kell elkészíteni.

Az elméleti oktatást kellemes gyakorlati szemléltetés követte: a magunkkal hozott edényekbe vizet öntöttünk, majd egy száraz gallyakból rögtönzött tűzön zölden forráztuk a talált gyógynövényeket. A többféle főzetből, melyet mézzel és citrommal is ízesítettünk, mindenkinek jutott egy csuporral. Megtanultuk a tűzrakás szabályait is. Teafőzés után elégettük az addig felgyűlt éghető szemetet. A többi hulladékot zacskókba tettük, hogy visszavihessük a táborhelyünkre. A biológiailag lebomló hulladékot (almacsutkákat, banánhéjat stb.) elástuk az erdei avarban. Röviden elmagyaráztam a tájjellegű és a tájidegen lebomló hulladék közötti különbséget: előbbi pl. az erdőben szedett erdei gyümölcs héja, szára stb., az utóbbi pedig a magunkkal hozott, de az erdőben vagy éppen éghajlati övünkön nem termő zöldség, gyümölcs (pl. narancs, banán stb.) szára, héja stb.

Miután eloltottuk a tüzet, a hamura két, egymást keresztező száraz gallyat fektettünk azért, hogy ha valakinek a gondatlansága folytán erdőtűz törne ki, a tűzhelyünkön hagyott két száraz fa bizonyítsa: nem mi voltunk a felelőtlenek.

Játék – *Ugráló verebek*

A jóleső teázás után játszottuk az *Ugráló verebek* nevű játékot. A túra idején ugyanis a parkerdő területén lévő kocsányos tölgyek tövében már összegyűjtöttük a játék legfontosabb kellékét: egy zacskóra való makkot. Ezután rajzoltunk a földre egy kb. 10 méter átmérőjű kört, és elszórtuk benne a zacskó tartalmát. A szétszórt makk lett tehát a verebek eledele. Kiválasztottuk az egyik legfürgébb gyermeket: a játék kezdetén ő volt a sas.

A sas beállt a körbe, a többiek, az ugráló verebek pedig a körön kívül maradtak. Az ő feladatuk az volt, hogy fél lábon ugrálva beugorjanak a körbe, majd gyorsan kiugorjanak belőle. Eközben pedig igyekeztek a madáreledelt kézzel felcsipegetni. A sas a körben futkározva igyekezett megcsipkedni a verebeket, hogy elriassa őket az eledel megszerzésétől. A megcsipkedett verebek az addig összegyűjtött madáreledelt visszarakták a körbe és kiálltak. A játék egy-egy fordulója kb. 3 percig tartott. A legügyesebb veréb az volt, aki a legtöbb madáreledelt gyűjtötte össze. A következő fordulóban természetesen ő lett a sas. Több forduló után aztán az is eldőlt, hogy ki a legügyesebb nagymadár, azaz ki fogta meg a legtöbb verebet.

A játék végeztével elindultunk, hogy ebédidőre visszaérjünk a táborba. A növénygyűjtés során mindenki kapott egy-egy növényt vagy falevelet, amelyről az esti kiértékelő során be kellett számolnia: a gyermekek zöme így az ebédidő utáni szabad programot a természetkönyvek lázas böngészésével töltötte.

Barátkozás a környezettel

A délutáni foglalkozást ismét játékos feladattal kezdtük. Minden gyermek ugyanazt a feladatot kapta: menjen ki a tábor környékére, és „fogadjon örökbe” egy növényt: fát, bokrot, cserjét. Tanulmányozza alaposan, járja körbe, figyelje meg a törzse, ágai, levelei (esetleg lombja) formáját, hogy beszámolhasson róla, és megismertessen minket vele. 20 perc után a gyermekek visszatértek, és a csapat megismerkedett néhány önkéntes örökbefogadott növényével. A bemutatónak meg kellett neveznie a növényt, illetve meg kellett indokolnia, hogy miért azt választotta. Megmutatta a növény levelét, majd válaszolt társai kérdéseire. A könyvek segítségével helyenként arra is választ találtunk, hogy milyen élőlények lakhatnak az illető fán vagy a bokor/cserje tövében.

A délután további része a projektmódszer követelményeinek megfelelő kreatív programokkal telt el: az örökbefogadott növényekről versek, mesék, elbeszélések, rajzok és festmények készültek. A gyermekek beszámoltak a délelőtti túra során kapott falevelekről, növényekről is: sokan elmondták azt, amit a túra során hallottak, de a legtöbben hozzáfűzték azt is, amit a szünetekben a határozókönyvek segítségével az illető növényről megtudtak. Több gyermek is rendkívüli érdeklődést tanúsított a rábízott növény iránt: néhányan egészen különös sajátosságokat vagy hasznosítási lehetőségeket soroltak fel.

Az esti személtválogatás már simán ment, hiszen most már csak azt kellett ellenőrizni, hogy a gyermekek közül tévedett-e valaki, amikor egyik vagy másik szemeteszsákba dobta a hulladékot. A kirándulásról visszahozott nem éghető, nem lebomló, illetve újrafelhasználható hulladékot szintén a megfelelő helyre gyűjtöttük.

Esti séta

A vacsora utáni séta már a következő nap előkészítése volt: átismételtük az aznapi élményeket és azok tanulságait, de igyekeztünk figyelni az állathangokra: a madárcsicsergésre illetve az apróbb állatok neszeire is. A csend gyakorlása különös erővel bírt: a 32 gyermek már percekig is hajlandó volt néma csendben maradni, hogy meghallják a kismadarak, sündisznók és egyéb állatok hangját. Az esti mesét ismét az *Erdőke könyvéből* választottam: az önfeláldozás legszebb példáját nyújtó *Mese az éjjeli pávaszemről* mindenkit meghatott. Élményekkel és az új napra tekintő várakozás izgalmával tértünk nyugovóra.

Harmadik nap: erdő- és vadgazdálkodás

Ezen a napon az erdővel mint az állatok életterével ismerkedtünk. Reggeli sétánkon sok állatrajzot és fényképet vittünk az erdőbe, hogy könnyebben azonosíthassuk az esetlegesen felbukkanó állatokat. Néhány mókuson és egy mezei nyúlön kívül azonban inkább madarakat láttunk.

Az erdők állatvilágának megismertetésére egész napra vendéget hívtunk, egy helybeli vadászt. A délelőtti erdei barangolás során ő mesélte el sorra a magyarországi erdők legjellegzetesebb állatainak életét, szokásait: a gyermekek tátott szájjal hallgatták a ragadozók vadászterület-megjelölési szertartását, a késő ősszel esedékes szarvasviadatok ecsetelését, de a sündisznók, a rókák, a nyulak és borzok történeteit is.

Az állatok védelmének biztosítása kapcsán beszélgettünk a természetvédelmi területekről és az alkalmazott szigorú szabályokról. A gyermekek érdeklődéssel hallgatták a természetvédelmi őrök szerepének fontosságáról szóló rövid eszmefuttatást. Szó esett hazánk egyik legféltettebb természetvédelmi területéről, a Déli-Kárpátokban található Reteyzatról is.

Játék – Vadászok és vadkacsák

Ezen a napon a *Vadászok és vadkacsák* nevű mozgalmas játék került sorra. Nagy kört rajzoltunk a földre, és két csapatot választottunk úgy, hogy tornasorba állva minden második játékos előre lépett egyet. Ők beálltak a körbe: az első fordulóban ugyanis ők voltak a vadkacsák. A másik csapat a körön kívül maradt: ők lettek a vadászok, az első és minden ötödik vadász egy-egy labdát kapott, a 16 vadásznak így négy labda jutott.

Tapsra elkezdődött a vadászat: a körön belül lévőket kellett labdával eltalálni. Az a vadkacsa, akit megérintett a labda, kiállt a játékból. A játék abban is különbözik az ún. „partizán” labdajátéktól, hogy a labdát sem elkapni, sem kézzel félreütni nem volt szabad, ez is érintésnek számít, hanem mindenképpen ki kell térni előle. Amikor a vadászok már minden kacsát eltaláltak, jöhet a szerepcsere:

a vadászokból vadkacsák, a vadkacsákból vadászok lesznek. A vadászok természetesen nem léphettek a körön belülre, illetve ha dobás után valamelyik labda a körben maradt, akkor azt a kacsák kigurították. Szabály volt az is, hogy azt a kacsát, aki éppen egy bent maradt labda kigurításával volt elfoglalva, nem volt szabad megdobni. Felhívtuk a vadászok figyelmét arra, hogy ne célozzanak erősen, és ne a kacsák arcára dobják a labdákat.

Az első két fordulót addig játszottuk, amíg minden vadkacsát el nem találtak. Az első csapat utolsó vadkacsája háromszor egymás után sikeresen kitért a feléje dobott négy labda elől, annak ellenére, hogy összehangoltan, azaz egyszerre is dobták. A következő fordulókat már időre játszottuk: megszabtuk, hogy egy-egy vadászati „idény” összesen 3 percig tart. Így a csapatok most már abban versenyeztek, hogy 3 perc alatt melyik tud több kacsát „kidobni”. Az időt stopperórával mértük.

A vadászat módjai, története és mitológiája

A vadászzal való ismerkedés ebédszünet után folytatódott. Vendégünk különböző vadászati módokat, szabályokat és szokásokat mutatott be, melyeket a gyermekek nagy érdeklődéssel hallgattak. A vadász egyben vadőr is – hangsúlyozta a vendégünk –, feladata, hogy az állatok a maguk természetes életkörülményeiben rendelkezzenek azokkal a feltételekkel, amelyek lehetővé teszik számukra az egészséges életet, annak minden fontos tényezőjével (táplálkozás, mozgástér, szaporodás) együtt.

A vadászat történetének bemutatása történelemórának is beillett, hiszen ehhez végig kellett járnunk az emberiség fejlődési szakaszait is. Beszélgettünk arról, hogy a vadászat az ember egyik legősibb foglalkozása: megelőzi mind az állatszeldítést, mind pedig a földművelést.

Az élelemszerzés mellett a vadászatnak sok kultúrában beavatás-szerepe is van. A maszáj harcosok számára a vadászat a férfivá avatás perdöntő próbája. A maszáj-epizód után röviden szót ejtettünk arról is, hogy a beavatás, a felnőtté válás minden kultúrában jelen van, és nem hanyagolható el.

A vadászat történetének további mozzanatai során felelevenítettük az ókori népek vadászati szokásait, illetve az ehhez kapcsolódó kulturális és vallási hagyományokat. Nem tehetjük meg, hogy ne beszéljünk a vadászat mitológiájáról, és különösen Artemiszről, a görög mitológia egyik legismertebb istennőjéről. Ehhez felhasználhattam a vetítőeszközöket, illetve a magammal hozott képeket, rajzokat és ábrákat is.

Beszélgettünk a különböző kultúrák és vallások szent állatairól is: így pl. az indiai szent tehenekről.

A vadászati, vadgazdálkodási téma záróakkordja a fegyverbemutató volt. Vendégünk nem csupán a különböző csapdák, leshelyek készítésének módját mutatta meg, hanem vadászpuskát is hozott, amelyet megtöltetlen állapotban a gyermekek is megemelhettek, célozhattak vele az általuk megrajzolt célpontokra. A vadásztrófeákat (agancsokat) mindenki sorban felpróbálta, majd rendre le is rajzolták azokat. A nap megbeszélése és kiértékelése alig akart véget érni: a gyermekek zöme vagy vadőr, vagy erdész vagy állatorvos szeretett volna lenni. Az élő környezet iránti rokonszenvük szemlátomást megnőtt. Többen is elhatározták, hogy végigolvassák az ókori görög mítoszokat, illetve Fekete István állatregényeit. A vadászat hangulatának művészi típusú rögzítéseként felvételenről meghallgattuk Karl Maria von Weber *Freischütz* (*A bűvös vadász*) című operájának *Vadászkórusát* is.

A tisztaság és a szemét állapotának rendezése után, amely mostanra már óraműpontossággal működött, még maradt egy kevés időnk vacsoráig, úgyhogy beiktathattunk még egy játékot.

Játék – *Állatosdi*

Ezt az egyszerű játékot vacsora előtti energialevezetésként játszottuk. Kellemként egy összefogott újságpapírt a kör közepén álló gyermek kezébeadtunk. A gyermekek körbe álltak, és mindenki kitalált magának egy állatnevet. A kör közepén álló gyermek feladata az volt, hogy miközben valaki egy állatnevet mond, mielőtt a megnevezett „állat” egy másik állatnevet mondhatna, odaszalad, és az újságpapírral fejbe üti. Valahányszor sikerült a késlekedő „állatot” fejbe csapni, az állt be a kör közepébe, és folytatódhatott a játék.

Esti séta

A vacsora utáni esti séta során arról beszéltünk, hogy milyen csodálatos színek vannak a mi bolygónkon, és noha a hegyeket legtöbbször zöld színű lombok és növények borítják, a távolból mégis kéknek látszanak. Esti meseként Rudyard Kipling *A dzsungel könyve* című művéből olvastam fel néhány – Ká, Maugli és más szereplők vadászataival kapcsolatos – részletet, majd ráadásnak Wass Albert *Mese a kék hegyekről* című, a megváltoztathatatlanba bele nem nyugvó fiatal őzbakról szóló tanulságos elbeszélését is.

Negyedik nap: *az erdő mint esztétikai élmény*

Erdei iskolánk utolsó napját a környezet iránti felelősség felébresztése mellett az esztétikai érzék megerősítésére használtuk. Fontosnak tartom ugyanis, hogy a gyermekek ne csak azért becsüljék és óvják az erdőt, illetve ne csupán azért viseljenek gondot környezetük tisztántartására, mert az erdő és a bennünket

körülvevő élővilág számunkra hasznos, hanem mert szép is. Elevenen élt bennem a 19. kérdésre adott két „nem” válasz is. A nap délelőttjét így interaktív-kreatív foglalkozások töltötték ki. A diavetítő, laptop, projektor, képek és illusztrációk használata mellett a gyermekek rajzoltak, ragasztottak, írtak.

Az erdő és a természet ábrázolása

A fa és az erdő mitológiája kapcsán sor került néhány olyan ókori történet, mítosz és mese elbeszélésére, amelyek az embernek a fákhöz és az erdőhöz való szoros kötődését igazolják. Külön epizódot képezett a magyar hagyományban oly gyakran előforduló „égig érő fa” bemutatása, illetve megrajzolása, kifestése. A fa a magyar hagyományban gyakran összeköti az „alsó” világot a „felső” világgal: égbe nyúló ágai az embert a magasabb szintre való felemelkedésre emlékeztetik. Nem kevés mesében az égig érő fa egy-egy levelén egész országok terülnek el. Valóban így van: egy-egy falevél egész világot rejt önmagában. Erről a gyermekek a különböző falevelek mikroszkópos vizsgálata rendjén is meggyőződhetnek. Néhány alapfogalmat is elmagyaráztam nekik az élet legelemibb részével, a sejttel kapcsolatban. A levelek világának megismerése, az őszi falevelek csodálatos színpompája arra készítetett mindnyájunkat, hogy megpróbáljuk felfedezni: hány színárnyalatot tudunk megkülönböztetni az őszi lombkoronák között. Az őszi erdő csodás színeinek érzékeltetésére délelőtti sétánk rendjén számos lehullott falevelet gyűjtöttünk, amelyeket a gyermekek levélnyomatok és levélgyűjtemények készítéséhez használtak fel.

A fák, az erdő és a növények művészeti ábrázolásának ismertetése során számos híres alkotást tekintettünk meg az ókori rajzoktól, egyiptomi mozaikoktól a reneszánsz, a barokk, az impresszionista, a modern és posztmodern alkotásokig. A tájképek, csendéletek, hangulatfestmények, fametszetek, Csontváry *Magányos cédrusa*, Munkácsy Mihály *A pataknál*, Barabás Miklós *Ördögárok* című alkotásai mind-mind nagy hatással voltak a gyermekekre: egy idő után már ők próbálták elemezni, hogy egyik vagy másik festmény milyen lelkiállapotot tükröz, illetve hogy a művész milyen szándékkal használta ezt vagy azt a színt. Az ezután készült rajzokon, festményeken a gyermekek egyre inkább igyekeztek tudatosan megválasztani a színeket. A projektmódszer gyakorlati haszna tehát itt is megnyilvánult.

Az erdő és a természet hangjai

Az ebéd utáni foglalkozás első részében az erdő és a természet hangjaival foglalkoztunk. Számos madár, illetve erdei állat hangját hallgattuk meg különböző felvételekről. Zenei élményként sor került Antonio Vivaldi *Négy évszék* című zeneműve néhány részletének meghallgatására, valamint Gryllus Vilmos *Hallgatag erdő* című dalának, és néhány, az erdőhöz, a természethez fűződő népdal

megtanulására és eléneklésére. Ezzel már meg is érett az idő a napi játék megkezdésére.

Játék – *A hangok szimfóniája*

A táborhelyünktől kissé eltávolodva megkerestük a művészi játék számára legalkalmasabb tisztást. A gyermekeket arra kértem, hogy egymástól nem túl nagy távolságra kényelmesen helyezkedjenek el, és hunyják be a szemüket. Azután a gyermekek között járkálva, lassan, szünetekkel a következőket mondtam:

„Helyezkedj el olyan kényelmesen, ahogy csak tudsz. Hunyd be a szemed, és jól figyelj. Figyelj azokra a hangokra, melyek most körülvesznek. Vannak közeli hangok, és vannak távoli hangok is. Próbáld megkeresni azt a hangot, amely a legtávolabbról szól. Ne akard meghatározni, hogy micsoda, ne próbálj abba az irányba nézni: most csak a füledre hagyatkozz. A hallásoddal keresd meg, és csak figyelj rá. Úgy hallgasd a hangok csodálatos világát, mintha egy zeneművet hallgatnál. Pihenj meg most a természet csendjében. Pihenj meg az erdő hangjainak világában. Pihenj meg itt az angyalok réjtjén, és keresd meg azt a hangot, mely csak neked szól...”

A körülbelül 15–20 percig tartó „hangrelaxációs” gyakorlat után pedig a következőket mondtam: „Most egyre inkább tudatosítsd a világot magad körül. Nyisd ki a szemed. Íme itt vagyunk mindannyian.”

A tapasztaltakat a gyermekekkel a helyszínen, közösen beszéltük meg. Mindenki úgy vélte, hogy az erdő nemcsak a látványa, hanem a hangjai miatt is csodálatos, hiszen a város zajában élve az ember valósággal leszokik arról, hogy a hangokra figyeljen, hiszen azok legtöbbször zavarók: a forgalom, a gyárak, a vonatok zaja nem feltétlenül kellemes. Igen ám, de ha leszokunk arról, hogy odafigyeljünk a hangokra, akkor egymás hangjára sem figyelünk, sőt a végén már önmagunkra sem. Ezért szükséges időről időre feltöltődni az erdő hangjaival.

Vitafórum: *új település alapítása*

A nap kiértékelése előtt – a táborhelyre visszatérve – vitafórumot szerveztünk. Ennek lényege az volt, hogy a táborban tapasztaltakat egy konkrét feladat megoldásával rögzítsük, és a tanulságokat gyakorlatba ültessük. A projekt módszernek a végső eredményre összpontosító szándékát ebben a foglalkozásban is igyekeztem megvalósítani.

A vitafórumon megtárgyalandó feladat a következő volt: egy 500 lakossal rendelkező falut teljesen elvitt az árvíz. A település annyira elpusztult, hogy az embereket más helyre kell költöztetni. A közelben van egy erdő, amely mellett folyó- és ivóvíz is található, viszont úgy kell kialakítani az új települést, hogy lakói a lehető legjobban kíméljék a környezetet.

A szinte egy órán át tartó beszélgetés során feltérképeztük: milyen fajtájú fák, állatok és madarak élnek az illető erdőben, és azok – szokásaiknak, életmódjuknak megfelelően – milyen körülmények között tudnak tovább élni, ha a falu népe közelebb költözik az erdőhöz. A projektmódszer lehetőségeit többek között a folyóvíz hasznosítási tervének megalkotásánál használtuk ki. Megvitattuk, mennyi vizet lehet a folyóból elvezetni és tisztítani, hogy a falu népének elegendő legyen, ugyanakkor ne zavarja a benne élő halak életét. Meghatároztuk, hogy az egyik legjobb megoldás, ha a falu több pontján mély kutakat ásunk. Minden ház tetejére napelem kerül, amely lényegesen lecsökkenti a fűtéshez használandó fa és szén mennyiségét.

A gyermekek nagy lelkesedéssel tervezték meg a szemet tárolásának, változtatásának és eltakarításának módját: a mezőn kialakítandó szántóföldek szélére komposztot gyűjtünk, az éghető szemet elhamvasztására füstszűrővel ellátott kemence épül. A nem éghető, újrahasznosítható hulladékot a személtakarítók hetente egyszer zárt autón szállítják a városba. A faluban csak környezetkímélő energiaforrású (napelemmel, árammal) működő járművek közlekedhetnek.

A faluba műanyag csomagolásban semmit sem szabad behozni: a falu boltosa minden italféléből csak visszaváltható üveges kiszerezésben rendelhet. Az újságokat és napilapokat szigorúan csak rendelésre szállítják, és legfeljebb 10 példánnyal többet, mint amennyit a lakosok megrendeltek. A papírbegyűjtést és annak újrafelhasználását a személtakarítók végzik. A háztartásban elhasznált vizet, a lefolyókat nem szabad a folyóba visszavezetni: ennek újrafelhasználásához tisztítóberendezés épül, a háztartások lefolyócsöve így nem a folyóba, hanem ülepitő emésztőgödörbe kerül.

Az erdő szélén az állatok számára etetőket állítunk fel, ahová a falu tisztaságáért felelős emberek az erdei állatok által fogyasztható ételmaradékokat is elszállítják. Az erdőben tilos élő fát kivágni (ezért szigorú büntetés jár), de a lehullott, elkorhadt fadarabokat, teljesen kiszáradt fákat az erdőkerülő engedélyvel és felügyelete mellett haza lehet vinni tüzelőnek. Ugyanígy a vad- és halállományra is szigorúan vigyázni kell: a hal- és vadgazdálkodásért felelős emberek állandóan ellenőrzik a vadállományt, és azok életmódja, szokásai és szaporodási ritmusa függvényében meghatározzák, hogy mire, mikor és meddig szabad vadászni, illetve milyen időszakokban engedélyezett a halászat.

A rendkívül izgalmas, jobbnál jobb ötletekkel tarkított fórumbeszélgetést, a lázas tervezgetéseket végül le kellett állítani annak érdekében, hogy megvalósíthassuk a soron következő, immár a végső értékeléssel kapcsolatos program-pontunkat.

Játékos értékelés – Ki lesz az új természetvédelmi őr?

Erdei iskolánk befejező akkordjaként úgy döntöttem, hogy nem írásban, hanem nyilvános vetélkedő formájában fogjuk kiértékelni a tanultakat, illetve felmérni az erdei iskola módszerének hatékonyságát. E döntés legfontosabb indoka az volt, hogy a vitafórum által a gyermekek felcsigázott érdeklődését ébren tartsam, ugyanakkor teret biztosítsak megnyilvánulási vágyuknak is. Az írásbeli teszt valamiképpen statikusabb lett volna: az utolsó nap délutánján viszont elsősorban „dinamikus” történetre volt szükség. A kialakuló eredményeket természetesen lejegyeztem, így összegyűlt a következtetések levonásához szükséges információ is.

Az erdei iskola hatékonyságát felmérő tesztet a következőképpen vezettem be: az általunk megalapított új településnek természetvédelmi őrökre van szüksége. Őket együttes erővel kell kiválasztanunk erre a felelősségteljes munkára. A legmegfelelőbbek megtalálása érdekében összeírtam néhány olyan kérdést, amivel egy természetvédelmi őr munkája során találkozhat, valamint olyanokat is, amelyekről az erdei iskola négy foglalkozási napja rendjén szó esett.

Minden kérdéshez megfogalmaztam 3 válaszlehetőséget. A gyermekek fenként 3–3 kártyát kaptak, *a*, *b* és *c* felirattal. A kérdéseket és a lehetséges három választ hangosan felolvastam. A *c*) válasz elhangzása után minden gyermek felmutatta a szerinte helyes válasz betűjelét. Minden helyes válasz egy-egy pontot ért. Az lehetett természetvédelmi őr, aki minden kérdésre helyesen válaszolt. Íme a kérdések (a helyes válaszokat csillaggal jelöltem):

1. Mi köze van a fáknek a levegőhöz? a) A levelek mozgása szélterjeszt. b) Napfény segítségével a fák oxigént termelnek.* c) A fák virágai illatosítják a levegőt.
2. Az üveg milyen hulladék? a) Biológiailag lebomló; b) éghető; c) újrahasznosítható.*
3. Ha erdőkerülés közben egy elhagyott táborhely mellett eldobott banánhéjat találsz, mit teszel? a) Fölveszem, hazaviszem és bedobom a szemétkébe. b) Ott hagyom, mert biológiailag lebomló. c) Elásom, mert tájidegen hulladék.*
4. Miért tisztább az erdei levegő a városinál? a) Mert a városban sok autó, gyár és egyéb légszennyező található.* b) Mert az erdei fák leveleit lemossa az eső. c) Mert az erdőben gyakrabban fúj a szél.
5. Ki írta A bűvös vadász című zeneművet? a) Antonio Vivaldi; b) Karl Maria von Weber;* c) Gryllus Vilmos.
6. Valaki megkér: engedd meg, hogy védett területen fészkelő madarakat fényképezhessen. Mit teszel? a) Megkérem, hogy a kiépített leshelyekről fényképezzen, ne menjen a fészkek közelébe.* b) Segítek levágni néhány ágat, hogy jobban látsszanak a madarak a képen. c) Elkobzom a fényképezőgépet.

7. Mikor találták fel az európai könyvnyomtatást? a) 1450-ben.*; 1550-ben. 1650-ben.
8. Melyik az erdő legalacsonyabb szintje? a) Cserjeszint; b) mohaszint;* c) gypeszint.
9. Milyen hatása van a kamillateának? a) Élénkítő és frissítő; b) nyugtató és izomlazító;* c) féregtelenítő.
10. Látod, hogy a védett területen valaki letér az ösvényről. Mít teszel? a) Nem törődöm vele, egy ember nem tesz sok kárt. b) Azonnal kiküldöm a védett területről. c) Megmagyarázom, miért fontos, hogy a védett területeken csak a jelzett ösvényeken járjunk.*
11. Az erdő mellett nemrég elhagyott, alig füstölgő tűzhelyre bukkansz. Mít teszel? a) Megvárom, míg kialszik, aztán továbbmegyek. b) Ha nincs fa a közelben, továbbmegyek, hiszen nincs veszély. c) Kioltom, majd két száraz fadarabot keresztbe fektetek rajta.*
12. Megtudod, hogy az általad védett erdőben csökken a nyulak száma. Mi az első teendőd? a) Megengedem a vadászoknak, hogy fél évig több farkast lőjenek. b) Elfogatok néhány nyulat, és az állatorvossal megvizsgálattatom őket.* c) Megbüntetem azokat a vadászokat, akik az utóbbi félévben nyulat lőttek.
13. Ki volt Artemisz? a) Zeusz és Létó fia; b) Apollón testvére;* c) az egyiptomi vallásban a vadászat istene.
14. Mít teszel, ha azt látod, hogy a védett területen szedik a nagy tömegben nyíló virágokat? a) Udvariasan megkérem őket, hogy hagyják abba.* b) Ritkábbakat mutatok. c) Megverem őket.
15. Milyen hatása van a fodormentának? a) Görcsoldó, emésztésjavító, köhögéscsillapító;* b) bódító; c) hányingerkeltő.
16. Az erdő melletti országúthoz érve látod, amint egy elhaladó autó ablakán műanyagpalack repül ki. Mít teszel? a) Felírom az autó rendszámát, értesítem a rendőrséget, és otthagynom a palackot bizonyítékként. b) Felírom a rendszámát, értesítem a rendőrséget, és felveszem a palackot.* c) Nem foglalkozom vele: az országút nem a természetvédelmi őr hatáskörébe tartozik.
17. Hol van Románia egyik legismertebb természetvédelmi területe? a) A Déli-Kárpátokban lévő Retyezát hegységben;* b) a Keleti-Kárpátokban lévő Retyezát hegységben; c) a Déli-Kárpátokban lévő Fogaras hegységben.
18. Melyik erdei állat támad néha falkában? a) A farkas;* b) a medve; c) a róka.
19. Melyik fa keményebb? a) A fenyőfa; b) a bükkfa;* c) a nyírfa.
20. Ki festette a *Magányos cédrus-t*? a) Barabás Miklós; b) Csontváry Kosztká Ti-vadar;* c) Munkácsy Mihály.

Az estebe hajló vetélkedő fénypontjának számított az, hogy a 32 gyermek közül 16-an helyesen válaszoltak a 20 kérdés mindenikére, azaz 20 pontot szereztek. Mivel a játékot nem a kiesés céljával szerveztük, a 16 helyes válaszadót felavattuk természetvédelmi örökké. Ezzel együtt figyelemre méltó az is, hogy a helytelen válaszok száma rendkívül alacsony volt: egyetlen kérdésre sem érkezett négynél több helytelen válasz, noha beugratós kérdések is akadtak (ld. pl. a 3., a 13. és a 17. kérdést). A 20 kérdés közül 11-re mindenki helyesen felelt.

Esti séta, esti mese

Vacsora után utolsó esti sétánkra indultunk. Mindenki annak lázában égett, hogy miképpen lehetne az új települést a környezettel legbarátságosabb viszonyba hozni. Az „égig érő tanösvény” első állomásának végéhez közeledve többen megállapították, hogy a természettől bizony sokkal többet lehet tanulni, mint ahogy azt elképzelték. A gyermekek máris szövögetni kezdték a következő erdei iskolák tervét: a példálózások és utalások végigkísérték esti sétánkat.

A mese kiválasztása ezúttal sem volt nehéz: a haza erdő, az otthon iránti szeretet felébresztése érdekében keresve sem találhattam volna jobb mesét Wass Albert *Aranymadár* című írásánál, amelyben a hazai földtől és erdőtől messze földre szakadt fiatalembert a zajos nagyvárosi magányból, az emberek egymástól való elszigeteltségéből az aranymadár, a sárgarigó hangjával szólítja haza az otthoni erdő. A másnapi hazautazás az élmények elbeszélésével és a következő erdei iskola terveinek szövögetésével telt el. A gyermekek már a lehetséges időpontokról és helyszínekről beszélgettek, illetve arról, hogy miképpen próbálják meg otthon gyakorlatba ültetni azt, amit az erdei iskolában tanultak: a szemét szétválogatásától a vásárláskor megfigyelendő csomagolóanyagokig. A Gyula és Kolozsvár közötti többórás utazás hangulata és légköre önmagában felért a legaprólékosabb helyzetelemzéssel.

Következtetések

A 2009 októberében Gyula-Városerdőn lezajlott erdei iskolát két szempontból tartom pozitívnak:

1. A gyermekek mindvégig élénk, érdeklődő és nyitott magatartást tanúsítottak. Az előzetes felmérő eredménye ebből a szempontból egyértelműen beigazolódtott: amiképpen korábban egyetlen „nem érdekel” válasz sem született, ugyanúgy az erdei iskola idején sem akadt egyetlen érdektelen gyermek sem. Érdeklődésük természetesen megoszlott: volt, akit inkább a növények, másokat az állatok, a vadászhistóriák, a mitológiai történetek vagy a művészi festmények foglalkoztattak. Ezzel együtt a foglalkozásokon mindenki teljes odaadással vett részt. Az erdei iskola értékelésekor megállapíthattam, hogy az erdei iskolának

valóban nem csak az oktatás a célja. A gyermekek attitűdjének formálódását valóban befolyásolta a sokrétű, valóban élményszámba menő tapasztalati megismerés. Az élmény maradandóságát igazolja az is, hogy a későbbi iskolai fogalmazások, házi feladatok rendjén számos gyermek írásaiban újra és újra találkozhattam olyan elemekkel, amelyek az erdő, a fák, a virágok, az állatok iránti kötődés megerősödéséről tanúskodtak.

2. Erdei iskolánk másik célkitűzésének megvalósítását, miszerint környezettudatos szokáskultúrát, életstílust és viszonyulást akar kialakítani, nem csupán a gyermekek élménybeszámolóiból, hanem főleg a szülők visszajelzései alapján tudtam lemérni.

Következtetésként megállapíthatom, hogy Lewis-Webbernek a természeti világ ismeretére és szeretetére megtanított gyermeknemzedék iránti óhaja nagyon sok esetben a szülők attitűdjének megváltoztatásán keresztül valósítható meg, amely nem elhanyagolandó feladat. Ennek felismerésével a szülői értekezleteken külön kitértem annak fontosságára, hogy a gyermek lelkesedését a megszokott kényelmünk (a szokás közmondásos hatalma) érdekében nem szabad letörni. A tengerentúli szerző megállapítása a gyermekek környezeti nevelése tekintetében akár végszóként szereplő tanácsnak is beillik:

Fontos, hogy a folyamat akkor kezdődjön el, amikor a gyermekek még nagyon fiatalok. Mi lehetne jobb ajándék, amit szülőként és tanárként adhatunk ennek a törekeny Földnek, mint egy gyermekgeneráció, akit megtanítottak arra, hogy ismerje és szeresse a természeti világot?¹

¹ Lewis-Webber, Mavis (1994): Young Children and Environmental Ethics. *Environmental Education at the Early Childhood Level*. Ed. by Ruth A. Wilson. Troy: North American Association for Environmental Education, 23–27. A Lewis-Webber tanulmányát magyarra áttűtető Schmidt Sára véleménye szerint „a felelősségteljes állampolgárok nevelését az iskoláskor előtt kell megalapozni”. Ld. Schmidt Sára, *Kisgyermek és környezeti erkölcs* http://www.kia.hu/konyvtar/szemle/67_f.htm (megnyitva: 2009. március 14).